

Justitiële samenwerking en harmonisatie

WENDY DE BOND^{*}
GERT VERMEULEN^{**}

Over het *hoe* en het *waarom* van een optimalisering in het gebruik van verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie bij de uitbouw van justitiële samenwerking

Abstract

In deze bijdrage staat de verhouding tussen de justitiële samenwerking in strafzaken en de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie centraal. Aan harmonisatie wordt een erg ruime invulling gegeven die zowel EU als niet-EU instrumenten behelst. Justitiële samenwerking op haar beurt, wordt geoperationaliseerd en beperkt tot twee case studies, nl. wederzijdse erkenning en Eurojust, beide vanwege hun symboolfunctie en link met harmonisatie. Die link bestaat respectievelijk uit de vereiste van dubbele strafbaarstelling en de bevoegdheidsafbakening.

Analyse toont aan dat hoewel harmonisatie als finaliteit de ondersteuning van de justitiële samenwerking heeft meegekregen, zulks niet blijkt uit het concrete inzetten van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie. Behoudens om redenen van interne logica, zijn er fundamentele juridische en politieke argumenten die pleiten voor een optimalisering van het gebruik van harmonisatieverwezenlijkingen.

Kernwoorden: Justitiële samenwerking – harmonisatie – dubbele strafbaarheid – afbakening mandaten – EULOCS

1. INLEIDING

Deze bijdrage toont aan dat bij de uitbouw van de justitiële samenwerking niet optimaal gebruikt gemaakt wordt van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie, en dit niettegenstaande het feit dat harmonisatie verdragsrechtelijk één van de pijlers van de justitiële samenwerking is. In de argumentatie spelen naast justitiële samenwerking en harmonisatie, ook dubbele strafbaarheid, wederzijdse erkenning en Eurojust een centrale rol. Bij wijze van inleiding worden die in de volgende paragrafen kort uiteengezet.

1.1 Justitiële samenwerking

1.1.1 Justitiële samenwerking en dubbele strafbaarheid

Aangezien nationale grenzen geen hindernis vormen voor de *ontwikkeling* van criminaliteit, worden strafrechts- en beleidsactoren er zich steeds meer van bewust dat de

^{*} Assistente Internationaal strafrecht, IRCP, Vakgroep Strafrecht en criminologie, Universiteit Gent

^{**} Hoofddocent strafrecht en directeur *Institute for International Research on Criminal Policy* (IRCP), Universiteit Gent (www.ircp.org).

grenzen ook geen hindernis mogen vormen voor de *aanpak* van criminaliteit. Het hoeft geen betoog dat het wegvallen van de binnengrenzen gepaard moet gaan met compensatoire maatregelen. We kunnen enkel beamen dat het beste wapen tegen grensoverschrijdende criminaliteit een goed uitgebouwde samenwerking is.¹

Justitiële samenwerking is een erg complex gebeuren, dat voor vele lidstaten, gelet op de verschillen tussen de strafrechtssystemen, niet onvoorwaardelijk kan zijn. Dat verklaart meteen waarom de voorwaarde van dubbele strafbaarheid zo belangrijk is: in heel veel teksten wordt samenwerking afhankelijk gesteld van dubbele strafbaarheid van de feiten in kwestie om te vermijden dat lidstaten verplicht worden mee te werken aan rechtshandhaving strijdig met hun eigen juridische (politiek beleidsmatige) keuzes.² Hoe ingrijpender de samenwerking, hoe ingrijpender de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde. Het hoeft geen betoog dat controle van dubbele strafbaarheid in praktijk een belangrijke rem kan zijn op effectieve en efficiënte samenwerking.

Lange tijd leken justitiële samenwerking en de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde dan ook onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ook Koers komt in 2001 nog tot die conclusie,³ hoewel toen reeds voorbeelden bestonden van instrumenten waar de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde opzij geschoven werd.⁴ Het is weliswaar pas onder invloed van de gebeurtenissen rond 9/11 dat op Europees niveau een duidelijke koerswijziging⁵ ingezet wordt: justitiële samenwerking wordt van dan af steeds vaker losgekoppeld van enige voorwaarde van dubbele strafbaarheid.

1.1.2 Justitiële samenwerking en harmonisatie

Met het verdrag van Maastricht heeft de justitiële samenwerking in strafzaken voor het eerst een plaats gekregen binnen de architectuur van de Europese Unie. Het is echter wachten tot het Verdrag van Amsterdam vooraleer verdragsrechtelijk ingeschreven wordt welke concrete koers op Europees niveau gevaren zal worden en welke de componenten van justitiële samenwerking zullen zijn. Artikel 31 VEU – zoals geconsolideerd na het Verdrag van Nice – licht toe dat het gaat om:

- a) het vergemakkelijken en bespoedigen van de samenwerking tussen de bevoegde ministeries en de justitiële of gelijkwaardige autoriteiten van de lidstaten, onder andere wanneer dat dienstig is via Eurojust, met betrekking tot de procedures en de tenuitvoerlegging van beslissingen;
- b) het vergemakkelijken van uitlevering tussen lidstaten;
- c) het waarborgen van verenigbaarheid van de in de lidstaten geldende voorschriften, voorzover nodig ter verbetering van die samenwerking;

1 "The most effective weapon against all forms of crime, is cooperation", FLYNN, V. "Europol - A Watershed in EU Law Enforcement Cooperation?," in: *Justice Cooperation in the European Union: The Creation of a European Legal Space*, G. BARRETT (ed.), Institute of European Affairs, Dublin, 1997, pp. 79-113.

2 BAAIJENS-VAN GELOVEN, Y. *Overdracht van Strafvervolgung Ars Aequi Libri*, Nijmegen, 1989, p. 73, THOMAS, F. *De Europese rechtshulpverdragen in strafzaken* Rijksuniversiteit te Gent, Gent, 1980, p. 520, WILLIAMS, S.A. "The Double Criminality Rule and Extradition: A Comparative Analysis," *Nora Law Review*, 1991, p 581.

3 KOERS, J. *Nederland als verzoekende staat bij de wederzijdse rechtshulp in strafzaken. Achtergronden, grenzen en mogelijkheden* Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2001, p. 682.

4 In artikel 3 van de Europese Overeenkomst van 29 mei 2000 betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de lidstaten van de Europese Unie, werd evenmin een dubbele strafbaarheidsvoorwaarde vooropgesteld, P.B. C 197 van 12.7.2000.

5 VITORINO, A. "The challenges facing the EU after September 11," *European Lawyer* (14) 2001, p 3.

- d) het voorkomen van jurisdictiegeschillen tussen lidstaten;
- e) en het geleidelijk aannemen van maatregelen tot opstelling van minimumvoorschriften met betrekking tot de bestanddelen van strafbare feiten en met betrekking tot straffen op het gebied van de georganiseerde criminaliteit, terrorisme en illegale drugshandel.

Met artikel 31(e) VEU wordt harmonisatie naar voren geschoven als één van de pijlers van justitiële samenwerking. De positionering en de extra toelichting in beleidsdocumenten maakt duidelijk dat harmonisatie geen doel op zich is, maar dient ter ondersteuning van justitiële samenwerking.⁶ De keuze voor een dergelijke finaliteit is niet vrijblijvend, zeker niet na de bevestiging ervan in het Verdrag van Lissabon. Gebaseerd op die finaliteitsvereiste wordt het opportuun om na te gaan in hoeverre de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie effectief ingezet worden ter ondersteuning van justitiële samenwerking.

1.1.3 Wederzijdse erkenning en Eurojust als case studies

Justitiële samenwerking in haar geheel is echter te abstract en te weinig tastbaar om aan een dergelijke analyse te onderwerpen. Een operationalisering dringt zich op. Als case studies voor deze bijdrage werden het wederzijdse erkenningsprincipe en Eurojust weerhouden, omwille van hun symboolwaarde voor de justitiële samenwerking en het verband met de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie. In de komende paragrafen zal de keuze voor deze twee case studies verantwoord worden en tevens toegelicht worden welke concrete band ze hebben met harmonisatie.

Wederzijdse erkenning

In een eerste case study staat wederzijdse erkenning centraal. Wederzijdse erkenning van gerechtelijke beslissingen kan in zekere zin gezien worden als het *vrije verkeer van gerechtelijke beslissingen*: in theorie wordt het irrelevant waar een beslissing genomen is en zal een lidstaat elke beslissing behandelen als ware ze genomen door eigen nationale autoriteiten.

In de context van de Europese Unie wordt het principe van wederzijdse erkenning van gerechtelijke beslissingen voor het eerst vernoemd door Jack Straw op de Europese Raad van Cardiff. Sinds de daaropvolgende Europese top van Tampere vormt weder-

6 VERMEULEN, G. "Where do we currently stand with harmonisation," in: *Harmonisation and harmonising measures in criminal law*, A. KLIP en H. VAN DER WILT (eds.), Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2002b, pp. 65-77.

7 Zie meer uitgebreid: MITSILEGAS, V. "The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU," *Common Market Law Review* (43) 2006, p 1277. BANTEKAS, I. "The Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law," *European Law Review* (32:3) 2007, p 365, BOERWINKEL, A.M.C., en VAN DER GRINTEN, P.M.M. "Wederzijdse erkenning van rechterlijke beslissingen," *Justitiële Verkenningen* (30:6) 2006, p 51, SATZGER, H., en ZIMMERMANN, F. "From traditional models of judicial assistance to the principle of mutual recognition: new developments of the actual paradigm of the european cooperation in penal matters," in: *European Cooperation in Penal Matters: Issues and Perspectives*, C. BASSIOUNI, V. MILITELLO en H. SATZGER (eds.), CEDAM - Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Milan, 2008, pp. 337-361, VERMEULEN, G. "Wederzijdse erkenning van straffen in de Europese Unie en België," in: *L'exécution des peines, de strafuitvoering*, A. MASSET en P. THAEST (eds.), La Chartre, Brugge, 2006, pp. 142-194, VERMEULEN, G. "Mutual recognition, harmonisation and fundamental (procedural) rights protection," in: *Crime, Rights and the EU. The future of police and judicial cooperation*, M. MARTIN (ed.), JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law, Londen, 2008, pp. 89-104.

zijdse erkenning de hoeksteen van de justitiële samenwerking in Europa.⁷ Na de inwerkingtreding van het verdrag van Lissabon zal wederzijdse erkenning een verdragsrechtelijke basis hebben in artikel 82 VWEU.

Wederzijdse erkenning kan erg invasief zijn aangezien het een bereidheid inhoudt om juridische gevolgen te verbinden aan beslissingen die mogelijk – in sommige gevallen zelfs zonder twijfel – anders zouden zijn beslist door eigen nationale autoriteiten. Het Programma van Maatregelen verwijst daarom terecht naar het feit dat de implementatie van het wederzijdse erkenningsprincipe een groot wederzijds vertrouwen in elkaars justitieel systeem veronderstelt. Dat vertrouwen is gebaseerd op een gemeenschappelijk engagement met betrekking tot de principes van vrijheid, democratie en het respect voor mensenrechten, de fundamentele vrijheden en de rechtstaat.⁸

Het is ietwat paradoxaal dat lidstaten zoals het Verenigd Koninkrijk, de nadruk op wederzijdse erkenning rechtvaardigen vanuit de redenering dat “*de verschillen tussen de strafrechtssystemen te groot zijn om harmonisatie als realistische mogelijkheid te weerhouden*.”⁹ Zijn het niet dezelfde verschillen die ook het realistische karakter van de wederzijdse erkenning zullen bepalen? In het verleden is meermaals duidelijk geworden dat de kloof tussen het *eigenlijke* niveau van vertrouwen en het niveau van vertrouwen *vereist* om tot implementatie van het wederzijdse erkenningsprincipe over te gaan, te groot gebleken.¹⁰

De link tussen wederzijdse erkenning en harmonisatie wordt gevormd door de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde. Zoals hoger aangehaald wordt samenwerking traditioneel afhankelijk gesteld van een dubbele strafbaarheidsvoorwaarde. In recente wederzijdse erkenningsinstrumenten wordt die traditionele voorwaarde afgeschaft voor een beperkt aantal opgelijste misdrijven.¹¹ Stellen dat het afschaffen van die dubbele strafbaarheidsvoorwaarde het logische gevolg is van de filosofie achter wederzijdse erkenning¹², gaat voorbij aan de realiteit dat er enerzijds nog onvoldoende harmonisatie voor handen is voor een aantal van de opgelijste misdrijven en dat er anderzijds onvoldoende gebruik gemaakt wordt van de bestaande verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie om een dergelijk wegvallen van de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde te kunnen rechtvaardigen.

Omdat de veelbesproken wederzijdse erkenning gezien wordt als één van de meest principiële ontwikkelingen en meest ingrijpende heroriëntaties op vlak van justitiële samenwerking,¹³ kan het niet ontbreken in deze analyse.

8 SWART, A.H.J. *Een ware Europese Rechtsruimte. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Europese strafrechtelijke samenwerking aan de Universiteit van Amsterdam op vrijdag 9 maart 2001* Gouda Quint, Deventer, 2001, p. 34.

9 MITSILEGAS, V. "The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU," *Common Market Law Review* (43) 2006, p 1277. Peers, S. "Mutual recognition and criminal law in the European Union: Has the Council got it wrong?," *Common Market Law Review* (41) 2004, p 5.

10 VERMEULEN, G. "U vraagt, wij draaien ...". Europees aanhoudingsbevel leidt tot blinde overlevering verdachten en veroordeelden," *Juristenkrant*:57) 2002a, p 2.

11 NILSSON, H.G. "From classical judicial cooperation to mutual recognition," *Revue Internationale de Droit Pénal* (77:1-2) 2006, p 53.

12 WOUTERS, J., en NAERT, F. "Of arrest warrants, terrorist offences and extradition deals: An appraisal of the EU's main criminal law measures against terrorism after "11 September", " *Common Market Law Review* (41) 2004, p 909.

13 SWART, A.H.J. *Een ware Europese Rechtsruimte. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Europese strafrechtelijke samenwerking aan de Universiteit van Amsterdam op vrijdag 9 maart 2001* Gouda Quint, Deventer, 2001, p. 34.

In de tweede *case study* speelt Eurojust een centrale rol. Eurojust is het orgaan van de Europese Unie dat instaat voor de verbetering van de coördinatie tussen alle bevoegde justitiële instanties van de lidstaten bij onderzoek en vervolging van ernstige internationale en georganiseerde criminaliteit. Het is samengesteld uit nationale procureurs-generaal, magistraten en/of politieofficiëren met een gelijkwaardige functie.¹⁴

De link tussen Eurojust en harmonisatie, wordt gevormd door de strafbare gedragingen en de omschrijving daarvan die gebruikt worden om diens bevoegdheid af te bakenen. Om de bevoegdheid van Eurojust af te bakenen, worden in artikel 4 van het Eurojust-besluit drie elementen samengebracht: in artikel 4 (a) wordt verwezen naar de bevoegdheid van Europol; in artikel 4 (b) worden een aantal aanvullende strafbare gedragingen opgesomd; en in artikel 4 (c) wordt toegelicht dat ook feiten die gepleegd worden samen met feiten uit (a) en/of (b) onder de bevoegdheid van Eurojust (kunnen) vallen. Voor deze bespreking zijn vooral (a) en (b) van belang.

Om aan te tonen dat de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie onvoldoende ingezet worden in de *justitiële samenwerking in de Europese Unie* kan bij de operationalisering van dat laatste concept ook *Eurojust* als centrale actor niet ontbreken.

1.2 Harmonisatie

1.2.1 Harmonisatie in EU instrumenten

Alvorens de uitbouw van justitiële samenwerking aan de hand van twee case studies te toetsen aan de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie, is het eveneens van belang toe te lichten wat er onder harmonisatie verstaan wordt, en welke instrumenten mee genomen worden in het afbakenen van de *verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie*.

Hoger werd toegelicht dat de bevoegdheid om op het niveau van de Europese Unie te harmoniseren (*i.e. het aannemen van gemeenschappelijke minimumvoorschriften met betrekking tot de bestanddelen van strafbare feiten en met betrekking tot straffen op het gebied van de georganiseerde criminaliteit, terrorisme en illegale drugshandel*) ingeschreven werd in artikel 31 VEU.¹⁵ Daarbij aansluitend wordt door artikel 34 VEU het kaderbesluit in het leven geroepen, als instrument om dat soort minimumvoor-

14 TWAITES, N. "Les institutions de coopération pénale - Eurojust: Beacon in EU Judicial co-operation," *Revue Internationale de Droit Pénal* (77:1-2) 2006, p 293.

15 Zie algemeen: BOSLY, S., en VAN RAVENSTEIN, M. "L'Harmonisation des incriminations," in: *Actualités de droit pénal européen*, D. FLORE, S. BOSLY, H. BRULIN, S. CLAISSE, S. de BIOLLEY, M.-H. DESCAMPS, J.-S. JAMART en M. VAN RAVENSTEIN (eds.), La charte, Brugge, 2003, pp. 19-58. DE ROOS, T. "Alternative views on harmonisation," in: *Harmonisation and harmonising measures in criminal law*, A. KLIP en H. VAN DER WILT (eds.), Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2002, pp. 103-109, HUSABO, E.J., en STRANDBAKKEN, A. *Harmonisation of Criminal Law* Intersentia, Antwerp, 2005, p. 157, NELLES, U. "Definitions of harmonisation," in: *Harmonisation and harmonising measures in criminal law*, A. KLIP en H. VAN DER WILT (eds.), Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2002, pp. 31-43, WEYEMBERGH, A. *L'harmonisation des législations: condition de l'espace pénal européen et rélevateur de ses tensions* Éditions de l'Université de Bruxelles, Brussels, 2004, p. 404, WEYEMBERGH, A. "Approximation of criminal laws, the Constitutional Treaty and the Hague Programme," *Common Market Law Review* (42) 2005a, p 1567, WEYEMBERGH, A. "The functions of approximation of penal legislation within the European Union," *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (12:2) 2005b, p 149.

schriften aan te nemen. Deze juridische basis wordt in herinnering gebracht omdat het de klassieke link tussen harmonisatie en kaderbesluiten verklaart.

Harmonisatie moet echter in een ruimer kader geplaatst worden. Uit de feiten blijkt duidelijk dat in een Europese context ook geharmoniseerd wordt door bepalingen in andere instrumenten. De Unie kan overeenkomsten sluiten waarin bepalingen met betrekking tot materieel strafrecht figureren. Als voorbeeld daarvan kan verwezen worden naar de Europol-overeenkomst van 1995 waarin definities opgenomen zijn voor illegale immigratie, mensenhandel en criminaliteit in verband met gestolen motorvoertuigen.¹⁶ Bovendien heeft het Europese Hof van Justitie vrij recent bevestigd dat harmonisatie ook via eerste pijler instrumenten kan.¹⁷ De milieurichtlijn 2008/99/EC¹⁸ aangenomen in de nasleep van de arresten van het Hof van Justitie, mag dan wel naar voren geschoven worden als hét symbool van die mogelijkheid, ook oudere voorbeelden bestaan: ook in de richtlijn over hulpverlening bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf worden minimumdefinities opgenomen.¹⁹

Op basis van die argumentatie kan niet anders dan besloten worden dat er binnen de Europese Unie verschillende instrumenten gebruikt worden om harmonisatie na te streven. De loutere analyse van kaderbesluiten alleen is niet voldoende. Ook al is enkel voor de kaderbesluiten specifiek ingeschreven dat ze aangewend horen te worden om justitiële samenwerking te ondersteunen, wordt het opportuun geacht ook voor de andere technieken van harmonisatie aan te voeren dat ze ingezet moeten worden ter ondersteuning van de justitiële samenwerking.

1.2.2 Harmonisatie in niet-EU instrumenten

Binnen de beperkte literatuur die ook andere EU instrumenten aan boord neemt bij een bespreking van harmonisatie, is er te weinig aandacht voor de rol van niet-EU instrumenten. Nochtans hebben de meeste harmoniserende bepalingen wortels in niet-EU instrumenten, waaronder instrumenten van de Raad van Europa en de Verenigde Naties de belangrijkste zijn.²⁰

Misschien meer nog dan de onmiskenbare harmoniserende invloed die niet-EU instrumenten kunnen hebben, vormt het bestaan en de samenstelling van het JBZ-

16 Overeenkomst 26 juli 1995 op grond van artikel K.3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie tot oprichting van een Europese Politiedienst, P.B. C 316 van 27.11.1995.

17 HvJ 13 september 2005, C-176/03 en HvJ 23 oktober 2007, C-440/05, zie voor uitgebreide bespreking DAWES, A., en LYNSEY, O. "The Ever-longer Arm of EC law: The Extension of Community Competence into the Field of Criminal Law," *Common Market Law Review* (45) 2008, p 131, KUHN, S. "EU Criminal Law slips in the back door," *European Lawyer* (54) 2005, p 70, SIRACUSA, L. "Harmonisation of criminal law between first and third pillar or the EU: Environmental protection as a Trojan horse of criminal law in the European first pillar? A new Statement of the ECJ," in: *European Cooperation in Penal Matters: Issues and Perspectives*, C. BASSIOUNI, V. MILITELLO en H. SATZGER (eds.), CEDAM - Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Milan, 2008, pp. 62-86, SOMSEN, H. "Discretion in European Community environmental law: An analysis of ECJ case law," *Common Market Law Review* (40) 2003, p 1413, WHITE, S. "Harmonisation of Criminal Law under the First Pillar," *European Law Review* (31:1) 2006, p 81.

18 P.B. L 328 van 6.12.2008

19 P.B. L 328 van 5.12.2002, ADAM, S., VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. "Corporate Criminal Liability and the EC/EU: Bridging Sovereignty Paradigms for the sake of an Area of Justice, Freedom and Security," in: *La responsabilité pénale des personnes morales en Europe. Corporate Criminal Liability in Europe*, S. ADAM, N. COLETTE-BASECOZ en M. NIHOUL (eds.), La Charte, Brussels, 2008, pp. 373-432.

20 Zie voor kwantitatieve analyse: DE BONDT, W., en VERMEULEN, G. "Esperanto for EU Crime Statistics. Towards Common EU offences in an EU level offence classification system," in: *Readings On Criminal Justice, Criminal Law & Policing*, M. COOLS (ed.), Maklu, Antwerp - Apeldoorn - Portland, 2009, pp. 87-124.

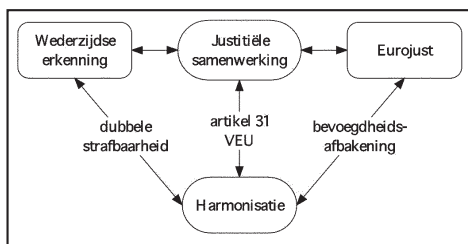
acquis een zwaarwichtig argument om ook niet-EU instrumenten in EU discussies te betrekken.²¹ Het zogenaamde JBZ-acquis is een lijst van instrumenten beheerd op het niveau van de Europese Commissie, waaraan alle (kandidaat)lidstaten moeten voldoen. De keuze van de Unie om het belang van deze instrumenten te onderstrepen, is ook voor de Unie zelf niet vrijblijvend. Het mag dan ook van de Unie verwacht worden dat ze zelf de instrumenten in acht neemt en ten volle benut. Die redenering is niet eens zo revolutionair als aanvankelijk lijkt. Dezelfde redenering kan namelijk ook teruggevonden worden in het Weense Actieplan, waarin punt 46(a) stipuleert dat ook rekening gehouden moet worden met parallel werk door andere internationale organisaties, zoals de Raad van Europa.²²

Samenvattend kan gesteld worden dat een erg brede invulling gegeven moet worden aan “*de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie*” aangezien niet enkel kaderbesluiten maar een brede waaier aan EU en zelfs niet-EU instrumenten in acht genomen moeten worden.

1.3 Conclusie

Om aan te tonen dat bij de uitbouw van de justitiële samenwerking niet optimaal gebruikt gemaakt wordt van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie, en dit niettegenstaande het feit dat harmonisatie volgens artikel 31(e) VEU een van de pijlers van de justitiële samenwerking is, wordt een erg ruime invulling weerhouden voor harmonisatie en wordt justitiële samenwerking geoperationaliseerd en beperkt tot twee case studies.

Zoals aangegeven op onderstaande figuur is hun link met harmonisatie respectievelijk de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde en de bevoegdheidsafbakening.

2. WEDERZIJDSE ERKENNING EN HARMONISATIE

In een eerste case study wordt het inzetten van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie ter ondersteuning van de justitiële samenwerking getest aan de hand van de uitwerking van het wederzijdse erkenningsprincipe. Zoals hoger aangegeven wordt de link tussen harmonisatie en wederzijdse erkenning gevormd door de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde.

²¹ <http://ec.europa.eu>

²² Actieplan van de Raad en de Commissie over hoe de bepalingen van het Verdrag van Amsterdam inzake de totstandbrenging van een ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid het best kunnen worden uitgevoerd, P.B.C 19 van 23.1.1999.

2.1 Afschaffing van de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde

Het blijft opmerkelijk dat een politiek draagvlak gevonden werd om in de huidige wederzijdse erkenningsinstrumenten een exhaustieve lijst van strafbare gedragingen op te nemen, waarvoor erkenning niet langer afhankelijk gesteld wordt van dubbele strafbaarheid.²³ De lidstaten zijn overeengekomen dat de opgelijste gedragingen dermate verwerpelijk zijn en de verschillen tussen de nationale strafwetgevingen onvolgende significant om blindelings vertrouwen en erkenning in de weg te staan.²⁴ Die politieke keuze is niet vrij van kritiek, met name na afweging tegenover de harmonisatieverwezenlijkingen.

2.2 Pleidooi voor een beperkte afschaffing van de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde

2.2.1 Beleidsmatige argumenten

Dat lidstaten tegemoet willen komen aan de moeilijkheden die gepaard gaan met de tijdrovende dubbele strafbaarheidstoets, kan enkel toegejuicht worden. Het is duidelijk dat in het licht van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie, soms kostbare tijd verloren gaat aan overbodige controles. Immers, in het geval de samenwerking betrekking heeft op gedragingen die het voorwerp van harmonisatie uitmaken, verliest de dubbele strafbaarheidstoets haar bestaansreden. Voor die geharmoniseerde gedragingen is het wegvallen van de dubbele strafbaarheidstoets niet meer dan het gevolg van *de logica der dingen*.

Wanneer het nodig geacht wordt om op niveau van de Unie een gemeenschappelijke definitie van terrorisme uit te werken om de samenwerking tussen de verschillende lidstaten/autoriteiten te vergemakkelijken, is het niet meer dan logisch dat die definitie ook effectief doorwerkt in de manier van samenwerking. Eén van de manieren waarop het hebben van een gemeenschappelijke definitie de samenwerking kan vergemakkelijken, is het kunnen afschaffen van de dubbele strafbaarheidstoets, ten minste in het geval de betrokken gedraging valt onder de minimumvoorwaarden overeengekomen in de gemeenschappelijke definitie.

Die redenering veronderstelt dat een onderscheid gemaakt wordt tussen de geharmoniseerde componenten van een bepaalde gedraging en de componenten die op nationaal niveau toegevoegd worden. Lidstaten moeten in het kader van een samenwerking kunnen aangeven of het feiten betreffen die onder de gemeenschappelijke minimumdefinitie, dan wel onder een uitgebreidere nationale invulling vallen.

2.2.2 Juridische argumenten

Een dergelijk onderscheid is niet enkel zinvol vanuit de interne logica der dingen, maar is ook ingegeven door fundamentele juridische overwegingen. Afschaffen van de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde zonder rekening te houden met de verwezenlijkin-

²³ Zie voor overzichtelijke toelichting bij de samenstelling van de lijst: PEERS, S. "Mutual recognition and criminal law in the European Union: Has the Council got it wrong?," *Common Market Law Review* (41) 2004, p 5.

²⁴ ALEGRE, S., en LEAF, M. "Chapter 3: Double Criminality," in: *European Arrest Warrant - A solution ahead of its time?*, S. ALEGRE en M. LEAF (eds.), JUSTICE - advancing justice, human rights and the rule of law, 2003, pp. 34-52, WILLIAMS, S.A. "The Double Criminality Rule and Extradition: A Comparative Analysis," *Nora Law Review*) 1991, p 581.

gen op vlak van harmonisatie, brengt de toepasbaarheid van de wederzijdse erkenningsinstrumenten in het gedrang. Deze problematiek kan geïllustreerd worden aan de hand van het kaderbesluit van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen.²⁵ Dit kaderbesluit regelt de uitvoering van straffen als onderdeel van beslissingen genomen door bevoegde autoriteiten uit een andere lidstaat. Wanneer de aard of de duur van de door een buitenlandse autoriteit opgelegde straf onverenigbaar is met het interne recht van de uitvoerende staat, moet een oplossing gevonden worden. Artikel 9 laat in dat geval toe dat een bevoegde autoriteit uit de uitvoerende staat de beslissing aanpast. Voor de aanpassing van de aard of duur van de straf moet gekeken worden naar de manier waarop gelijkaardige feiten volgens het interne recht bestraft worden. Net daar knelt het schoentje. Het zal voor de betrokken autoriteit principieel maar ook juridisch-technisch geen sinecure zijn om “een gelijkaardig strafbaar feit” te vinden wanneer deze problematiek zich voordoet met betrekking tot gedragingen die volgens het interne recht geen strafbaar feit uitmaken. Hoe voorzie je immers – mét inachtnaam van het eigen interne recht – in een aangepaste straf, voor feiten die niet eens strafbaar zijn volgens datzelfde interne recht?

Deze problematiek pleit duidelijk in het voordeel van een beperkte afschaffing van de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde. Enkel voor zover een beroep gedaan kan worden op de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie en de dubbele strafbaarheid een zekerheid is, bestaat er voldoende juridische basis om de traditionele toets af te schaffen.

2.2.3 Politieke argumenten

Behoudens beleidsmatige en juridische argumenten om de afschaffing van de dubbele strafbaarheidsvoorwaarde te beperken tot de harmonisatieverwezenlijkingen, zijn er ook politieke argumenten in die richting. Gesterkt door grondwettelijke discussies in eigen land en in andere lidstaten²⁶, heeft Duitsland aangegeven niet langer bereid te zijn blindelings de beslissing van buitenlandse justitiële autoriteiten te willen aanvaarden voor een aantal van de opgelijste strafbare gedragingen. Met name voor terrorisme, cybercriminaliteit, racisme en vreemdelingenhaat, sabotage, racketeering en afpersing, en oplichting heeft Duitsland een uitzonderingsregime bekomen waarin de tenuitvoerlegging van buitenlandse beslissingen alsnog afhankelijk gesteld zal worden van een toetsing op dubbele strafbaarheid, tenzij de uitvaardigende staat verklaart dat de feiten in kwestie hetzij onder de geharmoniseerde component van misdrijven

25 Kaderbesluit van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen, P.B. L 337 van 16.12.2008.

26 Zie uitgebreid over de grondwettelijke problemen: GUILD, E. "Crime and the EU's Constitutional Future in an Area of Freedom, Security and Justice," *European Law Journal* (1à:2) 2004, p 218, LEZYSKIEWICZ, D. "Constitutional Conflicts in the Third Pillar," *European Law Review* (33) 2008, p 230, MITSILEGAS, V. "The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU," *Common Market Law Review* (43) 2006, p 1277, NOHLEN, N. "Germany: The European Arrest Warrant Case," *International Journal of Constitutional Law* (6) 2008, p 153, NUSBERGER, A. "Poland: The Constitutional Tribunal on the Implementation of the European Arrest Warrant," *International Journal of Constitutional Law* (6) 2008, p 162, POLLICINO, O. "European Arrest Warrant and the Constitutional Principles of the Member States: A Case law-based outline in the attempt to strike the right balance between interacting legal systems," *German Law Journal* (9) 2008, p 1313.

vallen, hetzij vallen onder de door Duitsland aangereikte omschrijvingen. Zulk een demarche was meer dan waarschijnlijk uitgebleven als het wegvallen van de dubbele strafbaarheidscontrole beperkt was gebleven tot de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie.

Volledig analoog aan de bovenstaande politieke discussie gevoerd in het kader van het bewijsverkrijgingsbevel (en de daar gevonden oplossing), vragen Hongarije en Polen nu eenzelfde uitzonderingsmogelijkheid in het kader van de politieke onderhandelingen over het Europees surveillancebevel. Opnieuw ligt het voorstel op tafel om lidstaten de mogelijkheid te geven een verklaring te hechten aan het kaderbesluit, waarin ze te kennen geven voor een aantal van de opgelijste strafbare gedragingen de dubbele strafbaarheid opnieuw te zullen controleren. Op die manier wordt een heel onoverzichtelijk lappendeken aan reglementering in het leven geroepen, als gevolg van oeverloze discussies en politiek getouwtrek, wat uitiem het wederzijdse erkenningsrecht zal ondergraven.

2.3 Conclusie

Het is stilaan onafwendbaar om de fundamenteën van het wederzijds erkenningsrecht (met name de afschaffing van de dubbele strafbaarheidstoets), te herbekijken. Zowel de logica der dingen als een aantal fundamentele juridische en politieke problemen pleiten voor het maximaal inzetten van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie. Als het wegvallen van de dubbele strafbaarheidstoets in de wederzijdse erkenningsinstrumenten beperkt blijft tot beslissingen die gebaseerd zijn op gedragingen waarvan men – gelet op de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie – wéét dat ze een strafbaar feit uitmaken in alle lidstaten, worden een aantal problemen vermeden. Op die manier komen de harmonisatieverwezenlijkingen ten volle tot hun recht. Het kan dan bijvoorbeeld geen probleem zijn om in voorkomend geval de aard en de duur van de straf aan te passen op basis van de strafbepalingen die gelden voor gelijkaardige strafbare feiten in het interne recht, omdat dan per definitie geweten is dat een analoge strafbaarstelling bestaat. Ook vanuit politieke overwegingen zal er minder terughoudendheid zijn om “blindelings” buitenlandse beslissingen te erkennen als met zekerheid gesteld kan worden dat het beslissingen betreffen op basis van gedragingen die ook een strafbaar feit uitmaken in het interne recht.

Deze eerste case study toont duidelijk aan dat de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie onvoldoende ingang vinden in het wederzijds erkenningsgebeuren dat symbool staat voor de werking van de justitiële samenwerking. Nochtans is het bestaansrecht van harmonisatie grotendeels afhankelijk gemaakt van de ondersteunende rol die het heeft.

3. EUROJUST EN HARMONISATIE

In een tweede case study wordt het inzetten van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie ter ondersteuning van de justitiële samenwerking getoetst aan de hand van de bevoegdheidsafbakening van Eurojust.

Om de bevoegdheid van Eurojust af te bakenen, worden in artikel 4 van het Eurojust-besluit drie elementen samengebracht: in artikel 4 (a) wordt verwezen naar de bevoegdheid van Europol; in artikel 4 (b) worden een aantal aanvullende strafbare gedragingen opgesomd; in artikel 4 (c) wordt toegelicht dat ook feiten die gepleegd

worden samen met feiten uit (a) en/of (b) onder de bevoegdheid van Eurojust (kunnen) vallen. Voor deze bespreking zijn vooral (a) en (b) van belang.

3.1 Verwijzing naar de bevoegdheid van Europol

In artikel 4 (a) wordt toegelicht dat Eurojust bevoegd is voor dezelfde strafbare feiten als opgenomen in het Europol mandaat. Om dit eerste luik van de bevoegdheidsafbakening aan een kritische analyse te onderwerpen is het *de facto* vereist de bevoegdheidsafbakening van Europol aan een kritische analyse te onderwerpen. De bepalingen omtrent de bevoegdheid van die laatste zijn verdeeld over artikel 2 van de Europol-overeenkomst en de aanvulling daarop in de annex.²⁷

Het volstaat om te verwijzen naar de laatste zin van de annex, om aan te tonen dat geen gebruik gemaakt wordt van de harmonisatieverwezenlijkingen om de bevoegdheid af te bakenen. Uit de laatste zin van de annex blijkt immers dat een principiële keuze gemaakt werd om de invulling en beoordeling van de opgelijste strafbare gedragingen over te laten aan de bevoegde nationale diensten volgens de nationale wetgeving van hun respectieve Staten.²⁸ Het is betreurenswaardig dat, behoudens een aantal uitzonderingen, geen eensluidende Europese invulling van de opgelijste strafbare gedragingen gebruikt is om de actieradius van Europol te bepalen.

Eerlijkheid gebiedt te zeggen dat initieel, waar mogelijk, in de Europol-overeenkomst reeds verwezen werd naar Europese en internationale instrumenten die een gemeenschappelijke omschrijving van de strafbare gedragingen bevatten.²⁹ Het is niet duidelijk waarom die redenering geen volledige ingang vindt en er toch gekozen wordt om afzonderlijke Europol definities te creëren die bovendien ook na het aannemen van harmoniserende instrumenten onverminderd van kracht blijven. Als de bestaansreden van harmonisatie gestoeld wordt op de nood aan versterkte samenwerking voor die strafbare gedragingen, ligt het voor de hand dat die gemeenschappelijk gedefinieerde gedragingen ook de basis vormen voor de werking van Europol en Eurojust, de twee actoren die concreet gestalte moeten geven aan die nood aan meer samenwerking.

Aangezien het Eurojust-besluit de bevoegdheidsomschrijving van Europol overneemt, is ook de voornoemde bedenking zonder meer transposeerbaar op die manier waarop de bevoegdheid van Eurojust afgebakend wordt.

27 Overeenkomst 26 juli 1995 op grond van artikel K.3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie tot oprichting van een Europese Politiedienst, *P.B.* C 316 van 27 november 1995

28 De laatste zin uit de Annex luidt: "De in artikel 2 en in deze bijlage vermelde vormen van criminaliteit worden beoordeeld door de bevoegde nationale diensten volgens de nationale wetgeving van hun respectieve Staten."

29 In de Annex bij de Europol-overeenkomst worden, criminaliteit in verband met nucleaire en radioactieve stoffen gezien als de strafbare feiten genoemd in artikel 7, lid 1, van het op 3 maart 1980 te Wenen en New York ondertekende Verdrag inzake fysieke beveiliging van kernmateriaal en met betrekking tot nucleaire en radioactieve stoffen als omschreven in respectievelijk artikel 197 van het Euratomverdrag en Richtlijn 80/836/Euratom van de Raad van 15 juli 1980; illegale witwasgedragingen gezien als de strafbare feiten opgesomd in artikel 6, leden 1 tot en met 3, van het op 8 november 1990 te Straatsburg ondertekende Verdrag van de Raad van Europa inzake het witwassen, de opsporing, de inbeslagneming en de confiscatie van opbrengsten van misdrijven; illegale handel in verdovende middelen geïnterpreteerd als de strafbare feiten genoemd in artikel 3, lid 1, van het Verdrag van de Verenigde Naties van 20 december 1988 tegen de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen en in de bepalingen ter wijziging of aanvulling van dit Verdrag.

3.2 Aanvullende strafbare gedragingen

In artikel 4 (b) wordt een aanvullende lijst van strafbare gedragingen opgenomen. Blijkbaar werd het, onder invloed van de ontwikkelingen op vlak van grensoverschrijdende criminaliteit, nodig geacht de strafbare gedragingen opgelijst in het kader van Europol uit te breiden. Twee kritische kanttekeningen moeten hierbij gemaakt worden. Ten eerste, in het licht van de argumentatie ontwikkeld in de vorige paragrafen is het positief dat voor de deelname aan een criminele organisatie verwezen wordt naar de betekenis die daaraan gegeven wordt in het gemeenschappelijk optreden van 1998.³⁰ Toch rijst meteen de vraag waarom niet een gelijkaardige referentie werd opgenomen voor fraude³¹, corruptie³² en witwassen³³.

Ten tweede, en meer fundamenteel, rijst de vraag naar de verhouding tussen de nieuwopgelijsste strafbare gedragingen en *gelijkaardige* strafbare gedragingen uit het Europol-pakket. In artikel 4 (b) wordt computercriminaliteit als eerste bijkomende gedraging opgelijst. Nochtans figureert computercriminaliteit in diezelfde bewoordingen ook reeds in het Europol-pakket. De vraag rijst welke conclusie hieraan gekoppeld moet worden. Het is niet duidelijk of dit een overbodige extra oplijsting vormt of dat computercriminaliteit in het licht van de Eurojust-bevoegdheid anders en dus ruimer moet geïnterpreteerd worden dan het parallelle concept in de Europol-bevoegdheid. Hetzelfde geldt voor milieucriminaliteit, wat evenzeer figureert in de extra oplijsting van artikel 4 (b) hoewel het niettemin reeds deel uitmaakt van het Europol-pakket. Een gelijkaardige discussie kan gevoerd worden rond het onderscheid tussen “*oplichting en fraude*” uit het Europol-pakket en het gelijkaardige “*fraude en corruptie, alsook elk ander strafbaar feit dat de financiële belangen van de Europese Gemeenschap schaadt*” uit de extra Eurojust oplijsting. Moet uit de extra oplijsting afgeleid worden dat “*fraude en corruptie, alsook elk ander strafbaar feit dat de financiële belangen van de Europese Gemeenschap schaadt*” derhalve niet inbegrepen is in Europol’s “*oplichting en fraude*”?

Dit soort detaillistische en schijnbaar louter juridisch-technische discussies heeft een fundamentele impact op de bevoegdheidsafbakening van beide actoren.

3.3 Conclusie

Voor de bevoegdheidsafbakening van Eurojust wordt op een onvolledige – en bovendien inconsistente – manier gebruik gemaakt van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie. Hoewel voor een aantal van de opgelijste strafbare gedragingen een verwijzing naar een harmoniserend instrument wordt opgenomen – hetzij in de bepalingen omtrent de bevoegdheid van Europol, hetzij in de aanvullende lijst van artikel 4(b)

30 Gemeenschappelijk Optreden van 21 december 1998 door de Raad aangenomen op grond van artikel K3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie inzake de strafbaarstelling van deelneming aan een criminele organisatie in de lidstaten van de Europese Unie, P.B. L 351 van 29.12.1998.

31 Er was een referentie mogelijk naar de Akte van de Raad van 26 juli 1995 tot vaststelling van de Overeenkomst aangaande de bescherming van de financiële belangen van de Europese Gemeenschappen, P.B. C 316 van 27.11.1995.

32 Er was een referentie mogelijk naar de Overeenkomst opgesteld op basis van artikel K.3, lid 2, onder c), van het Verdrag betreffende de Europese Unie ter bestrijding van corruptie waarbij ambtenaren van de Europese Gemeenschappen of van de lidstaten van de Europese Unie betrokken zijn, P.B. C 195 van 25.6.1997.

33 Er was een referentie mogelijk naar het Verdrag van de Raad van Europa inzake het witwassen, de opsporing, de inbeslagneming en de confiscatie van opbrengsten van misdrijven, CETS no. 141, Strasbourg, 8.11.1990.

– wordt op een aantal andere plaatsen die mogelijkheid niet benut. Het verdient de voorkeur om de bevoegdheidsafbakening van een actor niet afhankelijk te stellen van de individuele interpretatie door de lidstaten, maar om daarbij gebruik te maken van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie. Het is evident dat Eurojust niet bevoegd is voor alle mogelijke verschijningsvormen van de opgelijste strafbare gedragingen, maar dat haar bevoegdheid gekoppeld wordt aan harmonisatieverwezenlijkingen, die een weerspiegeling zijn van de door de lidstaten uitgedrukte behoefte om voor die strafbare gedragingen op vlak van samenwerking een tandje bij te steken.

Als de bestaansreden van harmonisatie afhankelijk wordt gesteld van haar nut ter bevordering en vergemakkelijking van justitiële samenwerking in strafzaken, ligt het voor de hand dat de geharmoniseerde omschrijvingen van de strafbare gedraging ook figureren in de bevoegdheidsafbakening van Eurojust.³⁴ De interne logica der dingen pleit dus voor een optimalisering van het gebruik – en dus een maximalisering van het nut – van de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie.

4. HAALBAARHEID VAN DE REDENERING

Zowel de redenering opgebouwd rond de wederzijdse erkenningsinstrumenten, als de redenering opgebouwd rond de bevoegdheidsafbakening van Eurojust, pleiten voor een geoptimaliseerde inzet van de harmonisatieverwezenlijkingen.

Globaal genomen zijn er twee manieren om dat te doen: hetzij door specifieke verwijzingen naar thematische rechtsinstrumenten te koppelen aan elk van de opgelijste strafbare gedragingen, hetzij met algemene verwijzingen naar een afzonderlijk instrument dat de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie samenbrengt. Beide mogelijkheden worden aan een kritische analyse onderworpen.

4.1 Verwijzen naar specifieke thematische rechtsinstrumenten

Een eerste manier om opgelijste strafbare gedragingen duidelijk af te bakenen gebruikmakend van harmonisatieverwezenlijkingen, is door een specifieke verwijzing naar een harmoniserend instrument te koppelen aan elk van de opgelijste gedragingen. Concreet wordt voor de afschaffing van de dubbele strafbaarheidstoets of voor de afbakening van bevoegdheid niet langer verwezen naar *terrorisme*, maar naar *terrorisme, zoals gedefinieerd in de kaderbesluiten van 2002 en 2008*.

Hoewel het nooit op een volledige en consistente manier gebeurt, is het niet ongebruikelijk om dergelijke referenties op te nemen. Voorbeelden zijn legio.

- *Deelname aan een criminele organisatie*: er wordt naar het Gemeenschappelijk Optreden van 1998³⁵ verwezen in artikel 40 (7) van de Schengen uitvoeringsovereenkomst³⁶ en in artikel 4 van het Eurojust-besluit.³⁷

34 Eenzelfde redenering gaat uiteraard ook op voor de andere instellingen zoals Europol, Frontex, Olaf, ... voor een commentaar op de bevoegdheidsafbakening van deze instellingen en organen zie VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. *EULOCs. The EU level offence classification system : a bench-mark for enhanced internal coherence of the EU's criminal policy* Maklu, Antwerp - Apeldoorn - Portland, 2009, p. 212., 15-19.

35 Gemeenschappelijk Optreden van 21 december 1998 door de Raad aangenomen op grond van artikel K3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie inzake de strafbaarstelling van deelneming aan een criminele organisatie in de lidstaten van de Europese Unie, *P.B.* L 351 van 29.12.1998.

36 *P.B.* L 229 van 23.9.2000.

37 *P.B.* L 63 van 6.3.2002

- *Terrorisme*: er wordt naar het kaderbesluit van 2002 over terrorismebestrijding³⁸ verwezen in artikel 40 (7) van de Schengen uitvoeringsovereenkomst.³⁹
- *Fraude*: er wordt naar de PIF Conventie van 1995⁴⁰ verwezen in 1(3) van het 2001 MLA Protocol⁴¹ en in de opgelijste strafbare gedragingen in de wederzijdse erkenningsinstrumenten (zoals bijvoorbeeld het kaderbesluit over het Europees aanhoudingsbevel⁴²).
- *Criminaliteit in verband met nucleaire en radioactieve stoffen*: er wordt naar het Weense Verdrag inzake de fysieke beveiliging van kernmateriaal met betrekking tot nucleaire en radioactieve stoffen verwezen in de Europol Annex⁴³.
- *Illegale witwashandelingen*: er wordt naar het Raad van Europa Verdrag inzake het witwassen, de opsporing, de inbeslagneming en de confiscatie van opbrengsten van misdrijven verwezen in de Europol Annex⁴⁴.
- *Illegale drugshandel*: er wordt naar de VN Conventie van 20 December 1988 tegen de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen verwezen in de Europol Annex.⁴⁵

Deze aanpak heeft zowel voor- als nadelen. Het grote voordeel blijft uiteraard de zichtbaarheid van de referenties; diegene die het rechtsinstrument hanteert ziet meteen – zonder omweg – welke bron te raadplegen om de minimumvereisten in verband met de bestanddelen van de strafbare gedraging en de straf te kennen. Belangrijk nadeel is de beperkte “houdbaarheidsdatum” van dergelijke verwijzingen. Europees en internationaal strafrecht is volop in beweging waardoor relevante instrumenten vaak geamendeerd, vervangen en/of aangevuld worden door andere instrumenten. Om optimaal de gebruiksvriendelijkheid en de zichtbaarheid van de referenties te kunnen garanderen, zullen de (wederzijdse erkennings)instrumenten die naar bronmateriaal verwijzen om de haverklap geamendeerd moeten worden. Het verleden leert ons dat die aanpak niet realistisch is en om problemen vraagt. Dergelijke amenderingsrondes kunnen echter vermeden worden door de opname van een clause als “*en de bepalingen ter wijziging of aanvulling van dit instrument*”. Ook dit is iets wat in sommige instrumenten reeds gebruikt wordt.⁴⁶ Hoewel het misschien zorgt voor een juridisch-technisch waterdichte oplossing, is het nefast voor de gebruiksvriendelijkheid van documenten. Er wordt van de gebruiker immers verwacht dat hij perfect op de hoogte is van wijzigingen op vlak van harmonisatie, wat allerminst een sinecure is.

³⁸ Kaderbesluit van de Raad van 13 juni 2002 inzake terrorismebestrijding, *P.B.* L 164 van 22.6.2002.

³⁹ *P.B.* L 229 van 23.9.2000

⁴⁰ Akte van de Raad van 26 juli 1995 tot vaststelling van de Overeenkomst aangaande de bescherming van de financiële belangen van de Europese Gemeenschappen, *P.B.* C 316 van 27.11.1995.

⁴¹ CETS no. 182 Strasbourg, 8.11.2001.

⁴² Kaderbesluit van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten, *P.B.* L 190 van 18.07.2002

⁴³ *P.B.* C 316 van 27.11.1995.

⁴⁴ *P.B.* C 316 van 27.11.1995.

⁴⁵ *P.B.* C 316 van 27.11.1995

⁴⁶ Voor de omschrijving van illegale handel in verdovende middelen wordt in de Europol Annex verwezen naar de strafbare feiten genoemd in artikel 3, lid 1, van het Verdrag van de Verenigde Naties van 20 december 1988 tegen de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen en in de bepalingen ter wijziging of aanvulling van dit Verdrag, *P.B.* C 316 van 27.11.1995.

4.2 Verwijzen naar een generiek model

Een andere mogelijke piste is het verwijzen naar een afzonderlijk instrument, waarin alle referenties naar harmoniserende instrumenten bijgehouden worden. Concreet wordt een clausule opgenomen waarin verduidelijkt wordt dat de invulling van de opgelijste strafbare gedragingen gebeurt op basis van de definities opgenomen in dat afzonderlijk instrument. Deze aanpak heeft het voordeel dat alle verwezenlijkingen op het vlak van harmonisatie mooi gecentraliseerd bijgehouden worden, en dat slechts één instrument geüpdate moet worden bij nieuwe harmonisatieontwikkelingen. Het belangrijkste nadeel is dat de gebruiker pas via een omweg de juiste routebeschrijving naar de minimumvoorschriften vindt.

Het instrument dat op dit moment in gebruik is en het dichtste bij bovenstaande omschrijving aanleunt, is het zogenaamde JBZ-acquis. Deze lijst⁴⁷, die de instrumenten samenbrengt waaraan alle (kandidaat)lidstaten moeten voldoen, figureerde al eerder in deze bijdrage als verantwoording voor het opnemen van niet-EU instrumenten in de *verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie*. Het grootste nadeel van dit instrument is wellicht het gebrek aan een gebruiksvriendelijke weergave van de strafbare gedragingen waarvoor een gemeenschappelijke definitie beschikbaar is.

Naar aanleiding van een recent onderzoek uitgevoerd voor de Europese Commissie, werd door de auteurs een generieke referentie-index ontwikkeld, precies om dat tekort op te vangen.⁴⁸ EULOCS – voluit de EU level offence classification system – biedt een systematisch overzicht van de *labels* die strafbare gedragingen krijgen, een bronverwijzing en een overname van de omschrijving met betrekking tot de bestanddelen van de strafbare gedraging.⁴⁹ Het extract hieronder (na de conclusie) is daarvan een illustratie.

5. CONCLUSIE

Als het bestaansrecht van harmonisatie afhankelijk gesteld wordt van haar potentieel om de uitbouw van de justitiële samenwerking in strafzaken te ondersteunen en te vergemakkelijken (i.e. de finaliteitsvereiste), spreekt het voor zich dat de verwezenlijkingen ook op die manier ingezet worden.

Aan de hand van twee case studies heeft deze bijdrage aangetoond dat de verwezenlijkingen op vlak van harmonisatie niet of onvoldoende ingezet worden bij de uitbouw van de justitiële samenwerking. Meer nog dan het feit dat die indruist tegen de interne logica van de justitiële samenwerking en de finaliteit die harmonisatie daarin gekregen heeft, is het alarmerend dat hierdoor een aantal vermijdbare juridische en politieke problemen ontstaan.

Het loutere oplijsten van strafbare gedragingen en de invulling daarvan afhankelijk maken van 27 verschillende nationale interpretaties kan niet langer aanvaard worden. Het is cruciaal voor de werking en de verdere uitbouw van de justitiële samenwer-

47 De lijst wordt jaarlijks aangepast en is vrij raadpleegbaar op de webstek van het Directoraat Generaal voor Justitie, Vrijheid en Veiligheid op http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/intro/docs/jha_acquis_1008_en.pdf

48 MENNENS, A., DE WEVER, W., DALAMANGA, A., KALAMARA, A., KASLAUSKAITE, G., VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. *Developing an EU level offence classification system: EU study to implement the Action Plan to measure crime and criminal justice* Maklu, Antwerp - Apeldoorn - Portland, 2009, p. 214.

49 Zie voor methodologische toelichting en volledige EULOCS: VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. *EULOCS. The EU level offence classification system: a bench-mark for enhanced internal coherence of the EU's criminal policy*, *Ibid.*, p. 212.

king dat maximaal gebruik gemaakt wordt van de harmonisatieverwezenlijkingen, daarbij rekening houdend met zowel EU als niet-EU instrumenten.

0200 00 Open Category	PARTICIPATION IN A CRIMINAL ORGANISATION
Article 1 Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime	“Criminal organisation” means a structured association, established over a period of time, of more than two persons acting in concert with a view to committing offences which are punishable by deprivation of liberty or a detention order of a maximum of at least four years or a more serious penalty, to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit; “Structured association” means an association that is not randomly formed for the immediate commission of an offence, nor does it need to have formally defined roles for its members, continuity of its membership, or a developed structure
0201 00	OFFENCES JOINTLY IDENTIFIED AS PARTICIPATION IN A CRIMINAL ORGANISATION
0201 01	Directing a criminal organisation
Article 2 (b), Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime	Conduct by any person consisting in an agreement with one or more persons that an activity should be pursued which, if carried out, would amount to the commission of offences, even if that person does not take part in the actual execution of the activity.
0201 02	Knowingly participating in the criminal activities, without being a director
Article 2 (a), Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime	Conduct by any person who, with intent and with knowledge of either the aim and general criminal activity of the organisation or the intention of the organisation to commit the offences in question, actively takes part in the organisation's criminal activities, even where that person does not take part in the actual execution of the offences concerned and, subject to the general principles of the criminal law of the member state concerned, even where the offences concerned are not actually committed,
0201 03	Knowingly taking part in the non-criminal activities of a criminal organisation, without being a director
Article 5 - United Nations Convention on Transnational Organised Crime (UNTS no. 39574, New York, 15.11.2000)	Conduct by any person who, with intent and with knowledge of either the aim and general criminal activity of the organisation or the intention of the organisation to commit the offences in question, actively takes part in the organisation's other activities (i.e. non-criminal) in the further knowledge that his participation will contribute to the achievement of the organisation's criminal activities.
0202 00	OTHER FORMS OF PARTICIPATION IN A CRIMINAL ORGANISATION

6. BIBLIOGRAFIE

6.1 Voornaamste wetgevende en beleidsinstrumenten

Actieplan van de Raad en de Commissie over hoe de bepalingen van het Verdrag van Amsterdam inzake de totstandbrenging van een ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid het best kunnen worden uitgevoerd, *P.B.C* 19 van 23.1.1999;
Akte van de Raad van 26 juli 1995 tot vaststelling van de Overeenkomst aangaande de bescherming van de financiële belangen van de Europese Gemeenschappen, *P.B. C* 316 van 27.11.1995;
Besluit van de Raad van 28 februari 2002 betreffende de oprichting van Eurojust ten einde de strijd tegen ernstige vormen van criminaliteit te versterken, *P.B. L* 63 van 6.3.2002;
Conclusies van het Voorzitterschap, Europese Raad, Den Haag 4-5 november 2004;
Conclusies van het Voorzitterschap, Europese Raad, Tampere 15-16 oktober 1999;

Europese Overeenkomst van 29 mei 2000 betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de lidstaten van de Europese Unie, *P.B. C* 197 van 12.7.2000;
 Geconsolideerde versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, *P.B. C* 115 van 9.5.2008;
 Gemeenschappelijk Optreden van 21 december 1998 door de Raad aangenomen op grond van artikel K3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie inzake de strafbaarstelling van deelneming aan een criminele organisatie in de lidstaten van de Europese Unie, *P.B. L* 351 van 29.12.1998;
 JBZ-acquis http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/intro/docs/jha_acquis_1008_en.pdf
 Kaderbesluit 2003/80/JBZ van de Raad van 27 januari 2003 inzake de bescherming van het milieu door middel van het strafrecht, *P.B. L* 29 van 5.2.2003;
 Kaderbesluit 2005/667/JBZ van de Raad van 12 juli 2005 tot versterking van het strafrechtelijk kader voor de bestrijding van verontreiniging vanaf schepen, *P.B. L* 255 van 30.9.2005;
 Kaderbesluit betreffende de wijze waarop bij een nieuwe strafrechtelijke procedure rekening wordt gehouden met veroordelingen in andere lidstaten van de Europese Unie, *P.B. L* 220 van 15.8.2008;
 Kaderbesluit van 18 december 2008, betreffende het Europees bewijsverkrijgingsbevel ter verkrijging van voorwerpen, documenten en gegevens voor gebruik in strafprocedures, *P.B. L* 350 van 30.12.2008;
 Kaderbesluit van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen, *P.B. L* 337 van 16.12.2008;
 Kaderbesluit van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten, *P.B. L* 190 van 18.07.2002;
 Overeenkomst 26 juli 1995 op grond van artikel K.3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie tot oprichting van een Europese Politiedienst, *P.B. C* 316 van 27.11.1995;
 Overeenkomst opgesteld op basis van artikel K.3, lid 2, onder c), van het Verdrag betreffende de Europese Unie ter bestrijding van corruptie waarbij ambtenaren van de Europese Gemeenschappen of van de lidstaten van de Europese Unie betrokken zijn, *P.B. C* 195 van 25.6.1997;
 Richtlijn over hulpverlening bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf worden minimumdefinities, *P.B. L* 328 van 5.12.2002;
 Verdrag betreffende de Europese Unie, *P.B. C* 325 van 24.12.2002;
 Verdrag van de Raad van Europa inzake het witwassen, de opsporing, de inbeslagname en de confiscatie van opbrengsten van misdrijven, CETS no. 141, Strasbourg, 8.11.1990;
 Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, ondertekend te Lissabon, 13 december 2007, *P.B. C* 306 van 17.12.2007;

6.2 Literatuur

ADAM, S., VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. "Corporate Criminal Liability and the EC/EU: Bridging Sovereignty Paradigms for the sake of an Area of Justice, Freedom and Security," in: *La responsabilité pénale des personnes morales en Europe. Corporate Criminal Liability in Europe*, S. ADAM, N. COLETTE-BASECQZ en M. NIHOUL (eds.), La Charte, Brussels, 2008, pp. 373-432.

ALEGRE, S., en LEAF, M. "Chapter 3: Double Criminality," in: *European Arrest Warrant - A solution ahead of its time?*, S. ALEGRE en M. LEAF (eds.), JUSTICE - advancing justice, human rights and the rule of law, 2003, pp. 34-52.

BAAJENS-VAN GELOVEN, Y. *Overdracht van Strafvervolging* Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1989, p. 73.

BANTEKAS, I. "The Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law," *European Law Review*(32:3) 2007, p 365.

BOERWINKEL, A.M.C., en VAN DER GRINTEN, P.M.M. "Wederzijdse erkenning van rechterlijke beslissingen," *Justitiële Verkenningen* (30:6) 2006, p 51.

BOSLY, S., en VAN RAVENSTEIN, M. "L'Harmonisation des incriminations," in: *Actualités de droit pénal européen*, D. FLORE, S. BOSLY, H. BRULIN, S. CLAISSE, S. DE BIELLEY, M.-H. DESCAMPS, J.-S. JAMART en M. VAN RAVENSTEIN (eds.), La charte, Brugge, 2003, pp. 19-58.

DAWES, A., en LYNKEY, O. "The Ever-longer Arm of EC law: The Extension of Community Competence into the Field of Criminal Law," *Common Market Law Review*(45) 2008, p 131.

DE BONDT, W., en VERMEULEN, G. "Esperanto for EU Crime Statistics. Towards Common EU offences in an EU level offence classification system," in: *Readings On Criminal Justice, Criminal Law & Policing*, M. Cools (ed.), Maklu, Antwerp - Apeldoorn - Portland, 2009, pp. 87-124.

DE ROOS, T. "Alternative views on harmonisation," in: *Harmonisation and harmonising measures in criminal law*, A. KLIP en H. VAN DER WILT (eds.), Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2002, pp. 103-109.

FLYNN, V. "Europol - A Watershed in EU Law Enforcement Cooperation?," in: *Justice Cooperation in the European Union: The Creation of a European Legal Space*, G. Barrett (ed.), Institute of European Affairs, Dublin, 1997, pp. 79-113.

GUILD, E. "Crime and the EU's Constitutional Future in an Area of Freedom, Security and Justice," *European Law Journal* (1à:2) 2004, p 218.

HUSABO, E.J., en STRANDBAKKEN, A. *Harmonisation of Criminal Law* Intersentia, Antwerp, 2005, p. 157.

KOERS, J. *Nederland als verzoekende staat bij de wederzijdse rechtshulp in strafzaken. Achtergronden, grenzen en mogelijkheden* Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2001, p. 682.

KUHN, S. "EU Criminal Law slips in the back door," *European Lawyer* (54) 2005, p 70.

LECZYKIEWICZ, D. "Constitutional Conflicts in the Third Pillar," *European Law Review* (33) 2008, p 230.

MENNENS, A., DE WEVER, W., DALAMANGA, A., KALAMARA, A., KASLAUSKAITE, G., VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. *Developing an EU level offence classification system: EU study to implement the Action Plan to measure crime and criminal justice* Maklu, Antwerp - Apeldoorn - Portland, 2009, p. 214.

MITSILEGAS, V. "The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU," *Common Market Law Review*(43) 2006, p 1277.

NELLES, U. "Definitions of harmonisation," in: *Harmonisation and harmonising measures in criminal law*, A. Klip en H. Van der Wilt (eds.), Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2002, pp. 31-43.

NILSSON, H.G. "From classical judicial cooperation to mutual recognition," *Revue Internationale de Droit Pénal* (77:1-2) 2006, p 53.

NOHLEN, N. "Germany: The European Arrest Warrant Case," *International Journal of Constitutional Law*(6) 2008, p 153.

NUßBERGER, A. "Poland: The Constitutional Tribunal on the Implementation of the European Arrest Warrant," *International Journal of Constitutional Law*(6) 2008, p 162.

PEERS, S. "Mutual recognition and criminal law in the European Union: Has the Council got it wrong?," *Common Market Law Review*(41) 2004, p 5.

POLLICINO, O. "European Arrest Warrant and the Constitutional Principles of the Member States: A Case law-based outline in the attempt to strike the right balance between interacting legal systems," *German Law Journal* (9) 2008, p 1313.

SATZGER, H., en ZIMMERMANN, F. "From traditional models of judicial assistance to the principle of mutual recognition: new developments of the actual paradigm of the european cooperation in penal matters," in: *European Cooperation in Penal Matters: Issues and Perspectives*, C. BASSIOUNI, V. MILITELLO en H. SATZGER (eds.), CEDAM - Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Milan, 2008, pp. 337-361.

SIRACUSA, L. "Harmonisation of criminal law between first and third pillar or the EU: Environmental protection as a Trojan horse of criminal law in the European first pillar? A new Statement of the ECJ," in: *European Cooperation in Penal Matters: Issues and Perspectives*, C. BASSIOUNI, V. MILITELLO en H. SATZGER (eds.), CEDAM - Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Milan, 2008, pp. 62-86.

SOMSEN, H. "Discretion in European Community environmental law: An analysis of ECJ case law," *Common Market Law Review*(40) 2003, p 1413.

SWART, A.H.J. *Een ware Europese Rechtsruimte. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Europese strafrechtelijke samenwerking aan de Universiteit van Amsterdam op vrijdag 9 maart 2001* Gouda Quint, Deventer, 2001, p. 34.

THOMAS, F. *De Europese rechtshulpverdragen in strafzaken* Rijksuniversiteit te Gent, Gent, 1980, p. 520.

TWAITES, N. "Les institutions de coopération pénale - Eurojust: Beacon in EU Judicial co-operation," *Revue Internationale de Droit Pénal* (77:1-2) 2006, p 293.

VERMEULEN, G. "'U vraagt, wij draaien ...". Europees aanhoudingsbevel leidt tot blinde overlevering verdachten en veroordeelden," *Juristenkrant*:57) 2002a, p 2.

VERMEULEN, G. "Where do we currently stand with harmonisation," in: *Harmonisation and harmonising measures in criminal law*, A. KLIP en H. VAN DER WILT (eds.), Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2002b, pp. 65-77.

VERMEULEN, G. "Wederzijdse erkenning van straffen in de Europese Unie en België," in: *L'exécution des peines, de strafuitvoering*, A. MASSET en P. THAEST (eds.), La Charte, Brugge, 2006, pp. 142-194.

VERMEULEN, G. "Mutual recognition, harmonisation and fundamental (procedural) rights protection," in: *Crime, Rights and the EU. The future of police and judicial cooperation*, M. MARTIN (ed.), JUSTICE - advancing access to justice, human rights and the rule of law, Londen, 2008, pp. 89-104.

VERMEULEN, G., en DE BONDT, W. *EULOCS. The EU level offence classification system: a bench-mark for enhanced internal coherence of the EU's criminal policy* Maklu, Antwerp - Apeldoorn - Portland, 2009, p. 212.

VITORINO, A. "The challenges facing the EU after September 11," *European Lawyer* (14) 2001, p 3.

WEYEMBERGH, A. *L'harmonisation des législations: condition de l'espace pénal européen et rélevateur de ses tensions* Éditions de l'Université de Bruxelles, Brussels, 2004, p. 404.

WEYEMBERGH, A. "Approximation of criminal laws, the Constitutional Treaty and the Hague Programme," *Common Market Law Review*(42) 2005a, p 1567.

WEYEMBERGH, A. "The functions of approximation of penal legislation within the European Union," *Maastricht Journal of European and Comparative Law*(12:2) 2005b, p 149.

WHITE, S. "Harmonisation of Criminal Law under the First Pillar," *European Law Review* (31:1) 2006, p 81.

WILLIAMS, S.A. "The Double Criminality Rule and Extradition: A Comparative Analysis," *Nora Law Review*, 1991, p 581.

WOUTERS, J., en NAERT, F. "Of arrest warrants, terrorist offences and extradition deals: An appraisal of the EU's main criminal law measures against terrorism after "11 September", " *Common Market Law Review*(41) 2004, p 909.